

Capitolul 5

O moștenire bine ascunsă

Violența secretului

„În afara secretului, nu există un lucru asupra căruia să planeze în aceeași măsură atât seducția, cât și blestemul.”

S. Kierkegaard

Există trei tipuri de secrete: secretul personal, cel de familie și secretul social – cel referitor la grupuri și instituții.

Secretul personal, intim, este în același timp conștient, căci este ascuns celorlalți, cât și inconștient, întrucât efectul lui nu poate fi cuantificat. Secretul dintr-o familie sau dintr-un grup este cunoscut de unii și ascuns altora; consecințele acestuia scapă tuturor celor implicați.

Un secret duce la o viață psihică și relațională complicată, căci un adevăr important pentru sine sau pentru ceilalți este ascuns în mod deliberat¹. Vorbim atunci despre „neștiință”.

¹C. Nachin, *À l'aide, y a un secret dans le placard!*, op. cit., pp. 18-19.

Drama nenumită a traumei îngropate

Sertarul cu fund dublu sau includerea

„Vorbim de blestem atunci când nefericirea, împiedicându-te să vorbești, te condamnă la nefericire.“

D. Sez nec

Atunci când o persoană trece printr-o situație îngrozitoare, pe care nu o înțelege sau nu o poate asimila, în mod special în cazul unei traume, aceasta „închide“ într-o zonă secretă din interiorul ei toate senzațiile, emoțiile, sentimentele, imaginile, gândurile avute în momentul incidentului. Această includere a incidentului într-un colț al sufletului este un mod de a-l păstra ca atare pentru ca persoana respectivă să poată relua într-o zi diferite aspecte ale acestuia și să încerce să-l asimileze. Cât timp acest moment de deschidere și de conștientizare nu are loc, alături de amintirile experienței traumatice rămâne și suferința provocată de incident².

Camille a ascuns faptul că iubea o femeie, din motive de conveniență socială. Nu a vorbit despre asta nimănui, nici familiei, nici prietenilor și nici colegilor de la serviciu. Timp de mai mulți ani, ea a reușit să-și ascundă relația de iubire, încercând să nu se trădeze, să nu fie văzută cu persoana iubită sau schimbând subiectul conversației când era cazul. Această atenție minuțioasă acordată detaliilor în încercarea de a nu-și destăinui povestea de viață a îndepărtat-o încet-încet de ceilalți. Ea credea că numai prietena ei îi putea oferi fericirea. După ce aceasta a rupt relația, nemulțumită

²S. Tisseron, *Y a-t-il un pilote dans l'image?*, Aubier, 1998, pp. 33-34.

O MOȘTENIRE BINE ASCUNSĂ

că legătura lor era mereu ascunsă și că Camille o invita rareori la întâlnirile cu prietenii ei, Camille s-a trezit singură cu secretul ei. Ea a rămas blocată la ultimele momente petrecute cu partenera ei și la despărțirea lor. Camille nu a putut vorbi cu nimeni despre arsura secretă provocată de plecarea prietenei ei. Regretă foarte tare această despărțire, mai ales că ea însăși și-a impus această tăcere. Camille are în suflet o mare nefericire despre care refuză să vorbească, pe care nu vrea să o împărtășească nimănui și pentru care, din păcate, nu poate fi consolată...

Astfel, „toate cuvintele care nu au putut fi rostite, toate scenele care nu au putut fi rememorate, toate lacrimile care nu au putut fi vărsate vor fi toate înghițite odată cu trauma, cauza pierderii. Vor fi înghițite și păstrate în interior...”³

Este posibil ca sentimentele ascunse să rămână mult timp „tăcute”, mai ales dacă persoana respectivă se implică în activități și în relații care o vor face să nu se gândească la ceea ce ascunde⁴. În exemplul de mai sus, alegerea de a păstra secretul este voluntară. Totuși, în majoritatea traumelor, fenomenul de izolare a memoriei evenimentului are loc fără ca persoana afectată să-și dea seama, fără să fi ales asta, pentru a putea face față volumului mare de informații, în special de natură senzorială, care au copleșit-o în momentul petrecerii dramei.

Cu toate acestea, mecanismele sunt aceleași, iar o mare parte din memoria experienței dificile este îngropată într-o zonă a cărei existență și localizare nu sunt identificate de memoria conștientă.

³ N. Abraham, M. Torok, *L'écorce et le noyau*, Flammarion, 1978, p. 266.

⁴ C. Nachin, *Le deuil d'amour*, op. cit., p. 117.

Cavoul invizibil al morților vii

*„Doliul netrăit creează în sinea subiectului un cavou secret...
Apare astfel o lume fantomatică inconștientă, în care subiectul
trăiește o viață ascunsă, cu propriile ei reguli.“*

N. Abraham, M. Torok

O femeie dintr-o familie cu multe secrete povestește un vis angoasant, care-i revine deseori: „Simt că mi se învârte capul, mă simt sufocată, ca și cum aș fi într-un mormânt, îngropată de vie.“ Acest coșmar este metafora ce reprezintă un „mormânt psihic“, un loc ascuns în care sunt îngropate de vii senzațiile și amintirile devenite interzise în urma unui tabu din familie.

Jane Eyre este guvernanta lui Adèle, o fetiță crescută de domnul Rochester, proprietarul moșiei Thornfield. Tânăra guvernantă îl admiră pe domnul Rochester. Admirația ei se transformă treptat în iubire. Cum nu este înstărită, Jane se teme că domnul Rochester nu va dori să se căsătorească cu ea, mai ales că acesta îi dă de înțeles că intenționează să se căsătorească cu bogata domnișoară Ingram. Totuși, într-o seară o anunță pe Jane că dorește să se căsătorească cu ea. Jane acceptă bucuroasă. În ziua căsătoriei, un martor neinvitat dezvăluie groaznicul secret al domnului Rochester. Influențat de tatăl lui, acesta se căsătorise în tinerețe cu o femeie care înnebunise. Așadar, el nu putea să se căsătorească cu Jane, căci soția lui era încă în viață, trăind ascunsă la etajul al treilea al castelului, păzită de personajul bizar Grace Poole. Distrusă de dezvăluirea incredibilă, Jane părăsește castelul în miez de noapte⁵.

⁵ C. Brontë, *Jane Eyre*, Smith, Elder and Co., 1847.

Acest exemplu este extrem de edificator din trei motive:

- Mansarda bântuită de soția legitimă, ascunsă de toată lumea, căci era considerată nebună, reprezintă într-un mod concret *cavoul* în care sunt închiși cei vii înfățișați ca morți, căci prezența lor incomodează. Anularea psihică a unei persoane care știe prea multe sau împiedică cursul firesc al vieții poate fi asimilată în mod simbolic de către inconștient unei morți și unei înmormântări clandestine.
- Prima căsătorie, una aranjată, a sobrului domn Rochester reprezintă pentru el o traumă gravă, în urma căreia a fost copleșit de rușine, umilire, nedreptate și revoltă. El și-a interiorizat trauma pentru a reduce la tăcere realitatea cumplită, care îl încarcera și-i interzicea să iubească. Această interiorizare a traumei, explozivă ca un butoi de pulbere, poate justifica rigiditatea caracterului său, schimbările sale bruște de atitudine față de Jane și izbucnirile violente de mânie.
- Cel mai important aspect este divulgarea secretului și a traumei. *Dezoăluirea secretului* acționează în mod inconștient asupra psihicului domnului Rochester și al lui Jane, mereu preocupată de lucrurile care se petrec la etajul al treilea al castelului și care o consideră pe Grace Poole extrem de ciudată. O caracteristică a *propagării traumei* este aceea că amprentele traumatice se repetă, iar punerea lor frecventă în scenă distruge psihicul ca o lamă care seceră tot.

Trauma domnului Rochester îi provoacă o traumă aproape echivalentă lui Jane, căci îi este interzis să iubească, nu se poate căsători, ceea ce îi creează o impresie puternică de fatalitate. Această impresie obscură de blestem neîndurător este o caracte-

ristică a traumei, căci amintirile asociate cu acesta sunt ancorate, inerte și intacte, în limburile unei memorii ascunse.

Cripta și paznicul ei

„Era copleșit de angoasă, incapabil să se desprindă de sub greutatea care îi apăsa pieptul... Cu fiecare noapte, visele îi erau mai îngrozitoare, insomniile, mai puternice.“

I. Yalom

Din cauza plăcerii resimțite și totodată a vinovăției, o persoană poate considera că anumite trăiri sunt „imposibil de mărturisit“. Ea le va *îngropa* undeva în adâncul ființei, ca o enclavă legată cu lanțuri și inaccesibilă. Pentru a reda această realitate a psihicului, Nicholas Abraham și Maria Torok au inventat noțiunea de „criptă“.

Ei insistă, de asemenea, asupra importanței celui care *păzește* secretul și intrarea în criptă, adică forțele psihice care stăvilesc revelația a ceea ce este ascuns.

Noțiunea de „criptă“ poate fi pusă în legătură și cu pierderea unei persoane dragi sau a unei persoane considerate indispensabile. Pierderea este imposibil de recunoscut din cauza unui secret împărțit cu persoana respectivă⁶. Supraviețuitorul devine singurul depozitar mut al secretului, condamnat la tăcere și singurătate. „În criptă se află, vii, persoana pierdută și copilul momentelor traumatice din relația lor.“⁷ Nu există „criptă dacă nu a fost precedată de un secret împărțit“, de un secret prealabil⁸.

⁶ N. Abraham, M. Torok, *op. cit.*, p. 267.

⁷ C. Nachin, *Fantomele sufletului, referitor la moștenirile psihice, op. cit.*, p. 266.

⁸ *Idem.*

O MOȘTENIRE BINE ASCUNSĂ

În timpul adolescenței, Charlotte a fost victima unui abuz din partea unchiului patern. Raportul de seducție și de abuz a fost inițiat și continuat treptat de unchiul pedofil. Acesta a flatat-o cu complimente și promisiuni, care au făcut-o pe fată să se simtă importantă. Dar a fost prinsă în capcană. Abuzul s-a transformat progresiv într-unul de natură sexuală. Charlotte a fost surprinsă de această atitudine, căreia nu credea că are forța de a i se împotrivi. În prezent, Charlotte a recunoscut implicarea ei în această situație, făcând în așa fel încât să favorizeze momentele când se afla „singură cu unchiul ei și, prin urmare, disponibilă”. Deși era fascinată de experiența prin care trecea, ea s-a simțit totodată prinsă în capcană; totuși capcana i s-a părut fermecătoare, din cauza plăcerii interzise în care unchiul o iniția, căci fata era preocupată de senzualitate la acea vârstă. De-a lungul ședințelor, aprofundând contextul evenimentului, Charlotte a reușit să mărturisească situația foarte specială în care se afla: pe de o parte, satisfacția aproape plină de orgoliu de a se simți aleasă, chiar atrăgătoare pentru un bărbat mai matur decât colegii ei de clasă și care a făcut-o să descopere excitația „plăcerilor interzise”; pe de altă parte, propria rușine, întrucât știa că se lasă prinsă într-un „joc nefast”, umilința de a fi fost folosită de unchiul ei, ca o „prostituată”, și disperarea de a nu fi cunoscut bucuria descoperirii treptate a sexualității cu un băiat de vârsta ei și de a nu o putea aprecia, întrucât căuta intensitatea surescitării. Charlotte s-a simțit pângărită, murdară și se învinovățea pentru că nu a putut spune nu.

Tăinuirea unui secret, a unei plăceri interzise sau a unui eveniment rușinos are un efect perturbator asupra propriei persoane și poate deteriora pe termen lung capacitatea ei de a se raporta la realitate și de a relaționa cu cei din jur. „Poate fi vorba despre o plăcere sexuală clandestină, dar și despre o suferință ce nu

poate fi rostită, legată de un delict sau de o crimă, la care subiectul a luat parte sau a fost martor al scenelor respective.”⁹

Charlotte a îngropat adânc în forul ei interior acest raport incestuos, acest abuz sexual comis asupra ei de unchi. În perioada în care se petreceau lucrurile, unchiul nerespectuos reușea să o convingă de fiecare dată „să nu povestească nimic” nimănui despre „micul lor secret” fascinant. Apoi Charlotte a devenit chiar ea propriul paznic înverșunat și gelos pe cripta ei: „Înainte de a începe ședințele de psihanaliză, nu aș fi lăsat pe nimeni pentru nimic în lume să se apropie de îngrozitorul meu secret; voiam să ascund și rușinea, și plăcerea.” Totuși, această criptă pe care trebuia să o păzească îi cerea o vigilență aproape permanentă. Charlotte nu reușea să se dedice cu adevărat nici studiilor, nici muncii, nici relațiilor afective, în mod deosebit cu bărbății, relații care erau de fiecare dată extrem de dezamăgitoare pentru ea.

Faptul de a ascunde o trăsătură importantă pentru propria persoană creează o stare de dezorientare în rândul celor din jur. De exemplu, când un părinte lasă o umbră de mister în privința unei părți a vieții lui – prin gesturi de neîncredere, momente de tăcere, episoade de jenă sau de mânie – copiii lui simt că o parte din energia acestuia este destinată menținerii unei zone inaccesibile celor din jur. Tot acest efort de disimulare, de-a „v-ați ascunselea”, de clandestinitate îi îngrijorează și îi tulbură pe apropiați, care își pun întrebări despre secretul pe care ei bănuiesc că îl are.

În filmul *Je vais bien, ne t'en fais pas*¹⁰, secretul ascunde un lucru greu de imaginat. Loïc, fratele lui Lili, a pierit într-un accident de

⁹ C. Nachin, *op. cit.*, p. 106.

¹⁰ *Nu-ți face griji pentru mine*, regizat de P. Lioret, Franța, 2006.

escaladă, în timpul unui sejur lingvistic la Barcelona. Întorcându-se acasă, pentru a nu-i da îngrozitoarea veste surorii lui, părinții îi spun lui Lili că Loïc a dispărut după o ceartă cu tatăl său. Lui Lili nu-i vine să creadă. Ea devine obsedată de absența fratelui ei, caută fără încetare semne de la el, apoi începe să se neglijeze. Nu se mai duce la școală, nu se mai hrănește și în cele din urmă ajunge la spital...

Misterul legat de dispariția fratelui nu îi îngăduie fetei să-și trăiască doliul. Ea va încerca să descopere ceea ce îi ascund părinții. În acest fel, secretul sau cripta unora devine fantoma altora.¹¹

Frământări legate de trauma secretă a unui apropiat

„Secretul este o traumă a cărei apariție și consecințe devastatoare sunt îngropate și condamnate la liniște interioară.“

N. Rand

Serge Tisseron confirmă ipoteza că un secret are un impact traumatic însemnat asupra vieții unei persoane și insistă asupra „violenței secretului“. Un copil rămâne marcat de această violență, pe care nu o va putea uita și care va avea un impact puternic asupra vieții lui (profesionale, amoroase sau a relațiilor de prietenie)¹².

¹¹ „Cripta desemnează o situație psihică secretă care are legătură cu experiența trăită de subiect; fantoma se referă la situația de a fi bântuit de secretul altora, fără a fi conștient de asta“, Maria Torok, *Le journal des psychologues*, nr. 82, 1990.

¹²S. Tisseron, *Secrets de famille, mode d'emploi*, Ramsay, 1996, pp. 18-20.

Violența poate fi de două feluri:

- violența deținătorului secretului față de cei care nu îl cunosc, deși secretul îi privește și pe aceștia;
- violența referitoare la cercetările făcute de către cei care încearcă să descopere și să înțeleagă ceea ce li se ascunde.

Atunci când adulții ascund un fapt copilului lor, ei cred că acesta nu poate să-și dea seama cu adevărat de ce se întâmplă. Totuși, copilul este tulburat de atmosfera din jurul lui și simte că există un secret observând anumite intonații ale vocii sau diferite moduri de exprimare neobișnuite, anumite tăceri jenante sau gesturi surprinzătoare ale adulților.

Deseori, copilul care descoperă că părinții lui au un secret nu va spune nimic despre asta, încercând să-i protejeze, în ciuda urmărilor nefaste pe care le are atitudinea părinților asupra vieții lui¹³.

De altfel, „imaginația unui copil supus unui secret de familie poate fi suprastimulată”. Astfel că acesta „își va mobiliza toată inteligența pentru a încerca să înțeleagă”¹⁴ acest secret.

Când secretul persistă sau iese la suprafață...

„Un copil confruntat cu un secret pe care nu-l cunoaște își pune neîncetat diverse întrebări care îl macină.”

S. Tisseron

Un aspect interesant îl reprezintă transmiterea inconștientă a traumei de-a lungul mai multor generații, atunci când ea este secretă.

¹³ *Ibid.*, pp. 35-37.

¹⁴ *Ibid.*, p. 112.